

BOZZAY RÉKA

MAGYAR PEREGRINUSOK KÖLCSÖNÜGYLETE
ERLANGENBEN

THE LOAN TRANSACTION OF PEREGRINE STUDENTS IN ERLANGEN. The sources—four brief documents—made public here offer an insight into student life at the end of the 18th century: the high fees of tuition, especially the cost of their studies abroad, significantly impacted not only on the cost of education but on the subsequent lives of the students as well. The "peregrine students" were obliged to take loans, the burdens of which they had to carry for long years. Two of the documents here presented pertain to two peregrinators who completed their studies at the College of Debrecen but had earlier concluded a loan agreement in Erlangen, Germany. In the Archives of the Debrecen Protestant College we can read the texts of the original contracts, as well as the written documents submitted to the home church authorities in the matter of the reclamation of the loaned sum.

A kora újkori egyetemjárás komoly anyagi áldozatokat követelt a peregrinusoktól. A diákoknak már kiutazásukat megelőzően pénzt kellett gyűjteniük, hiszen az utazás, szállás, étkezés és a tanulmányok finanszírozása nem volt olcsó. Többen hazai tanulmányaik befejezése után munkába álltak, például tanítóskodtak, illetve tehetős támogatókat, ún. benefactorokat próbáltak szerezni. Még ha sikerült is pénzt kapniuk és kijutottak külföldre, nem biztos, hogy az otthonról magukkal vitt pénzből mindenki egyformán jól boldogult. Alábbiakban egy kölcsönügylet forrásait kívánom ismertetni.

Szabó József és Huszti Ismaél a Debreceni Református Kollégium növendékei voltak. Szabó Dorogon született, 1779. április 23-án iratkozott be a debreceni Kollégiumba. Sok társához hasonlóan külföldi útja előtt tanítóskodott (rektor lett) Tarpán, majd 1791-ben Mándon.¹ Husztiról azt írja a beiratkozási album, hogy Keresztúron született, 1783. május 2-án tett eleget a beiratkozás feltételeinek Debrecenben, majd – Szabóhoz hasonlóan – ő is rektori állást vállalt, így tanító lett Kőbölkúton 1789-ben.²

Huszti 28 éves korában, 1793. augusztus 27-én iratkozott be az Erlangeni Egyetemre, ahol teológiát tanult.³ A harmincéves Szabót szintén itt találjuk a teológusok között 1794. július 5-től kezdve.⁴

A két peregrinus üzleti kapcsolatáról Erlangenben, majd hazatértük után Zilizen és Debrecenben kelt dokumentumok tanúskodnak, melyeket a Debreceni Református

¹ Debreceni Református Kollégium Levéltára (továbbiakban DRKL) II. 28. a. 3. kötet

² *Uo.*

³ Szögi László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789–1919*, Budapest, 2001, 208. (Nr. 3275.)

⁴ *Uo.*, (Nr. 3281.)

Kollégium Levéltára őriz. Huszti erlangeni tartózkodása során többször került pénzzavarba, és szorult rá társai segítségére. Az első ilyen adatunk egy 1794. október 15-én kelt német nyelvű számla, melyből kiderül, hogy Husztinak hat havi elmaradása van az ebéd megfizetésével, de a sört és a dohányt sem fizette ki. Ráadásul hitelezője, egy bizonyos Bernhard Braun, a számlán még egy korábbi tartozását is feltünteti, így összesen 66 birodalmi tallérra és 20 krajcárra rúg Huszti tartozása. Ebből az adósságból Szabó és egy másik magyar diák, Székelyi Ádám⁵ segítik ki úgy, hogy 55 birodalmi tallért kifizetnek helyette, így Huszti további fizetési haladékot kap. (Lásd I. irat).⁶

Még ugyanezen a napon Szabó további 44 magyar forintot ad kölcsön Husztinak. Szabó igen előrelátóan írásba foglalta a kölcsön feltételeit: még abban az évben (tehát 1794-ben) karácsonyig vissza kell kapnia a pénzt, vagy neki magának, vagy egy pozsonyi illetve egyik bécsi ismerősének (akikről sajnos nem tudunk többet) kell azt eljuttatni. Ha Huszti nem így tesz, akkor kamatot kell fizetnie, és hitelezőjének lehetősége lesz az adós meglévő vagyonának eladásából befolyó vételárból kielégítenie követeléseit. A dokumentumot, Erlangenben tanuló magyar diákok, Beregszászi Pál⁷ és Kérészi Ábrahám⁸ hitelesítik. (Lásd II. irat).⁹

A szövegnek az eredetin kívül további két teljesen szövegű másolata is megtalálható a levéltárban. Az egyiket azzal egészítették ki, hogy négy év, öt hónap alatt (vagyis 1799 januárjára) 12,5 forint a tartozás kamata. Ez a kiegészítés, egy másik kéztől, valószínűleg a később még ismertetendő közgyűlési jegyzőkönyv (1799. január 16.) készítőjének, vagy a megbeszélésen jelenlevők valamelyikének kezétől származik. A harmadik másolat egy igazolás a dokumentum valódiságáról, melyet Oroszlánosy Törös Tamás, Borsod vármegye táblabírája állított ki.

Noha Huszti kötelezte magát az adósság megfizetésére, erre még négy évvel később sem került sor. Szabó, már zilizi lelkészként, meglehetősen kétségbeesett levelet küldött Szikszai György seniorhoz 1798. augusztus 21-én, melyben előadta panaszát, miszerint még Erlangenben adott kölcsön Huszti Ismaëlnek 44 magyar forintot, de azóta is hiába várja a tartozás törlesztését. (Lásd III. irat).¹⁰ Az ügygel legközelebb majd csak a debreceni egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyve foglalkozik 1799. január 16-án. Ebben Szikszai György elismeri, hogy még előző év augusztusában kapott Szabótól levelet, melyben az panaszt tett Huszti ellen. Ő azóta már felszólította Husztit az adósság törlesztésére, de erre még mindig nem került sor. A közgyűlés határozata szerint az adósságot kamatostul 30 napon belül meg kell téríteni. (Lásd IV. irat).¹¹

⁵ Szabóval egy napon, 1795. július 5-én iratkozott be. *Uo.*, (Nr. 3282.)

⁶ DRKL I.3. *Kormányhatósággal kapcsolatos iratok gyűjteménye, f. Instanciák, I. 554.*

⁷ Erlangenbe beiratkozott 1790. október 5-én. *Vö. Szögi, i. m.*, (Nr. 3241.)

⁸ Erlangenbe beiratkozott 1794. augusztus 29-én. *Vö. Szögi, i. m.*, (Nr. 3241.)

⁹ DRKL I.3. *Kormányhatósággal kapcsolatos iratok gyűjteménye, f. Instanciák, I. 555., 556.*

¹⁰ DRKL I.3. *Kormányhatósággal kapcsolatos iratok gyűjteménye, f. Instanciák, I. 736.*

¹¹ DRKL, I.31. *Debreceni egyházmegye iratai, a, közgyűlési jegyzőkönyvek, 4. kötet.*

Az egyházmegyei közgyűlés 1799. április 24-én újból foglalkozik Huszti kölcsönügyletével, és a jegyzőkönyv 8. pontjában a senior jelentése alapján konstatálja, hogy Huszti kamatostul megfizette adósságát miután a közgyűlés határozatát kézhez vette. A jegyzőkönyv 7. pontja pedig arról informál bennünket, hogy Huszti talán nem rossz-hiszeműsége, „bitangása” miatt nem törlesztett, hanem mer neki is jelentős „kinnlévőségei” voltak: 400 forintra rúgó követelése volt, melynek megfizettetését a közgyűlés segítségével próbálta kikényszeríteni a „restantiában” maradt előjáróktól.

FORRÁSOK

I.

Jelzete: DRKL I.3. Kormányhatósággal kapcsolatos iratok gyűjteménye, f. Instanciák, I 554.

Nota

*Herr Studiosus Huszty haben von 5 April bis dem
5 October an Mittag kost, Bier u. Tabak erhalten:*

*6 Monate Mittag kost, a. 1 f 25 x
nur Bier u. Tabak
laut vorigem Conto*

f 32: 30 xr.
7: -
24: 49
f 64: 19 xr
2: 1
f 66 20 x.

Erlang. 15 8bri 1794

Bernhard Braun

davon erhalten *66 f 20*
bleibt rest. *55*
f 11 20 x

*von H. Joseph Szabo u.
Adam Szekelyi wurde
mir diese 55 f mit dank
bezahlt, erhält hiermit Versäumung.*

II.

**Jelzete: DRKL I.3. Kormányhatósággal kapcsolatos iratok gyűjteménye,
f. Instanciák, I 555.**

**3. másolat jelzete: DRKL I.3. Kormányhatósággal kapcsolatos iratok gyűjteménye,
f. Instanciák, I. 556.**

Alább írt, meg esmerem ezen Contractualis Levelemben, hogy Académiai Cursusomba Erlangába tehetetlen lévén Asztalom és Szállásom árának lefizetésére, Tiszteletes Szabó József Úrtól vettem fel 44, azaz negyven négy Magyar Forintokat, olly egység alatt, hogy azonn Summa pénzt ő kegyelmének jó fojó pénzben, vagy magának Erlangába, vagy Völfel Christinának Posenba, vagy Schön József Úrnak Bétsbe, ezen 1794dik esztendőben elő forduló Karátsonig ok vetetlen meg küldöm. Ha pedig ezt nem tselekedném, tehát már akkor a Pénz fel vételének terminusától fogva törvényes intereest is tartozom fizetni; azonba tellyes hatalmat is adok Creditor Uramnak, hogy a' fellyebb ki tett sum[m]a pénzt, találtatható Jóságaim közzül abból, melly ő kegyelmének leg jobban fog tettzeni, Interessével a' meg vételre terjedő költségével, és fárattságával együtt akkor, 's mikor ő kegyelmének tettzik, nem használván semmi ki-fogás, vagy mentség, akármelly törvényes Bíró által meg vétethesse; ide értvén azt is, hogy a' Jóságának betsi nem limitatiótól, hanem a' találtatható vevők, vagy Vásárlók tetszésétől fog függeni. Mellynek nagyobb bizonyosságára adtam ezen tulajdon kezemmel írt, és saját Nevem alá írásával, 's szokott petsétemmel meg erősített Contractuális Leveletem.

Erlangába, 15dik Octobrtilis 1794

Huszi Ismaël

Coram me Paulo Beregszászi
Coram me Abrah. Kerészi mp.
mp.

[2. másolat – kiegészítve más kézírással:]

Adósság 44 mfr.

Inter

4 eszt. 5 hón: 12. 5

56. 5

[3. másolat – kiegészítése:]

*Hogy ezen Contractus a Tiszteletes Szabó Josef Uram
nal, ugy is mint Creditornál levő Originalis
Contractussal mindenekbe meg egygyezik bonafi-
de recognoscalom Ziliz 30ma July 1797.*

*Oroszlánosy Törös Tamás Te[kin]t[e]tes, N[emzete]s.
Borsod Varmegyének Tabla
Bírája msk.*

III.

**Jelzete: DRKL I.3. Kormányhatósággal kapcsolatos iratok gyűjteménye,
f. Instanciák, I. 736.**

*Tisztelendő Nagy Jó Uram!
Bizodalmas Uram!*

*Mint ez az accludált Contractus Copiája bizo-
nyittya még 1794dik esztendő Octoberének
15dik Napján Erlangában adtam Tisztele-
tes Huszti Ismaël, mostani Bajomi Prédi-
kátor Úrnak negyven négy Nro. 44 Mfo-
rintokat a' Contractusban ki tett Condi-
ciók alatt; noha már azólta eleget sollicitál-
tam a' meg fizetésére; sőt már Esperest
Tisztelendő Szőke Ferentz Úr Levelével
magának Tisztelendő Esperest Uramnak
is alkalmatlankodtam; de még is mind ez
ideig is nem hogy pénzemet; de még tsak
Levelét, sőt a' mi leg több izenetét is Tisz-
teletes Huszti Ismaël Uramnak nem kap-
hattam. Ez nékem valóban nehezen esik,
Mert Erlangában sem azért adtam én ő
Kigyelmének pénzt, mintha nékem kellenél//
több pénzem lett volna; hanem Keresztyeni kö-
nyörületességből, hogy ekképen a' rabságtól, vagy
Katonaságtól a' mellyek közzül bizonyosan vagy
edjikbe, vagy másikba belé keveredett volna, meg*

szabaditksam. Sajnálom, hogy olly érzéketlen szíve vagy, hogy akkori siralmas környűl állása Jól-tévője iránt való háládatosságra nem indította és azt is vele fel nem gondoltatta, hogy én abból a mire magamnak szükségem volt, sáfárkodván nem tehetvén az ő Kigyelme Parolátlansága miatt szükségemet elég kárt vallottam azólta is rút háládatlansága miatt sokszor békételességre fakadtam. Ha szükségben, vagy szegénységben volt, csak jelentette volna; bizony lakik olly érzékeny szív bennem, hogy miatta a' barátságot soha fel nem bontottam volna; hanem inkább dolgaimat, 's költségemet úgy intéztem, 's mérséklettem volna, hogy miatta fogyatkozást ne szenvedtem volna.

Minthogy hát ő Kigyelme olly parolátlan ember. Kérem alázatosan 's egyszerű mind bizodalmasan Tisztelendő Esperest// Uramat, ő Kegyelmet mint Inspectiója alatt Lévo Személyt hivatalosan meg szólítottatni ne terheltessen, és nem csak a' Capitalisnak, hanem egyszersmind, minthogy olly háládatlan ember, az Interesnek meg fizetésére is kötelezni, a' pénzt osztán Marjai Albert Uramnak a' Nemes Collégium egy érdemes Tagjának, a' nékem való által küldés véget kezébe szolgáltatni. Én akkor osztán, ha a' pénzt vehetem, a' Contractust in originali által küldöm.

Alázatosan engedelmet kérvén alkalmazlankodó Levelemről, alázatos tisztelete mellett gráziáiába ajánlott allandóul maradtam Zilizen, die 21a Aug 1798.

*Tisztelendő Esperest Úrnak
Bizodalmas Nagy Jó Uramnak*

*alázatos szegény szolgálja
Szabó József
Zilizi Prédikátor msh.*

IV.

Jelzete: DRKL, I. 31. Debreceni egyházmegye iratai, a, közgyűlési jegyzőkönyvek, 4. kötet, 168. és 173.

1799. január 16.

4. pont

Zilizi Prédikátor Tiszt. Szabó József ő kegyelme Levele felolvasódott melly[ben] kéri Tiszt. Senior Uramat, hogy fizettesse meg Bajomi Préd. Huszti Ismaël ő kegyelmével azt az adósságot, mellyet még 1794dik [esztendőben] Erlangában ő Kegyelmetől nagy szorultságában vett fel. Tiszt. Senior Uram referálja hogy ezt a levelet még a múlt Augustusban vévén T. Huszti Ismaël ő Kegyelmet, levele által, szóval is intette hogy ezt az adósságot fizesse meg, de mind ez ideig sem engedelmeskedett.

A tractuale Consistorium igen sajnálja és szégyenli hogy a Társaságban ilyen háládatlanság példája tapasztaltatik: mellyre nézve szorossan parantsolja T. Huszti Ismaël ő Kegyelmének, hogy ezenn végezés vételétől fogva két tizenötöd napra, ezt az adósságot a Contractus ereje szerént Interestével együtt fizesse ki a Tiszt. Senior Uram keze alá; a mellyet, ha nem tselekedne a következő dislocationak terminusára bitagnak tartsa magát.

1799. április 24.

7. pont

Bajomi Préd. T. Huszti Ismaël ő kegyelme kéri, hogy a fizetésbeli restantziáját melly 400 forintra is megyen fizettesse meg a Tr[actuale] Consistorium. Intessenek meg az előljárók, hogy a restantiát fizetessék meg.

8. pont

Referálja T. Senior Uram, hogy T. Huszti Ismaël ő k[e]gy[e]lme, minek utána a minapi végzés vele közöltetett az adósság fizetése éránt, azt interestével együtt megküldötte.